

Lányi András: Egy fellebbezés elutasítása

LIGET KÖNYVEK, 1997

Lányi András sok műfajú író, jelentős figurája kulturális közéletünknek. Tanulmányait, esszéit alkalomadtán mindig elolvassuk, s azt is elismerjük, hogy a mára megkerülhetetlenné lett ökokultúra is többek között általa lett napjaink egyik legperspektivikusabb szellemi irányzatává. Lányi Andrásról mint szépíróról azonban nem sokat tudunk. Az *Új Magyar Irodalmi Lexikon* tanúsága szerint pedig éppen semmit. „Elsikkasztottuk” kiváló '89-es áltörténelmi kisregényét, a *Hölgyek titkárát* csakúgy, mint elragadó szarkazmussal megírt szociálpszichológiai ihletettséű kötetét a tömegkultúráról, *Az írástudatlanok áru(vá vá)lását*. Szóval úgy tűnik, Lányi Andrást egy műfajú (*tanulmány*)írónak tartjuk. Pedig most ismét itt van egy prózakötet, ami mindezt cáfolni látszik, s alkalmat kínál, hogy a szerzőt mint szépírót – újfent, avagy végre – felfedezzük.

Nos, az, hogy a szépírónak, legalábbis tematikailag, nem sok köze van az ökokultúra rajongott tanítójához, sem pedig a szellemes társadalomkritikushoz, már a kötet első darabjainak olvasásakor kiderül. Valójában még stíláris párhuzamokat is nehéz volna felmutatnunk, hiszen a szépíró Lányi András legjobb oldalát a szigorral és szarkazmussal szemben inkább valamifajta érzelmes irónia jelenti. Az *Egy fellebbezés elutasítása* című novelláskötete alapján Lányi András nagy romantikusnak látszik, akit elsősorban is a társas és személyes létezés feszültsége s egyáltalán, a többes szám szűkebb és tágabb értelemben vett ontológiai problematikája foglalkoztat. Ha volna ennek a poézisnek leírható grammatikája, abban legalább kétféle többes egyessel is találkozoznánk: az egyszemélyű és a sokszemélyű, kollektív többes egyessel. Külön nyelvtani esete volna benne a skizofréniának, a szerelemnek, s külön kategória volna benne a „minden egy dolog” eseteire is, a felcserélhetőségre, az egymással való behelyettesíthetőségre is.

A novellák hősei életük delén túlcsúszott, a mindennapok észrevétlen örvényeiből feldobódó figurák. A történetek helyszíne a nagyvárosi társasház, a lakás, a villamos, az unalmas, fakó nagyváros. Az elbeszélések többségének alapstruktúrájában a címadó darabban exponált „találkozás egy fiatalemberrel” történet íratik meg, benne a valamiféle „hírhozóként”, mindig valamilyen bináris partneri viszonyban szereplő, olykor allegorikus figurákat megjelenő elbeszélő hős körkörös története adatik elő, egy hasadt tudat stílárisan és/vagy szemantikailag kétfedelű elbeszélésével.

A kötet írásainak egy része ezt a világot inkább történetmesélő poétikával, más részük kifejezetten esszéisztikus eszközökkel teremti meg. Előrebocsátandó, hogy a könyv legemlékezetesebb darabjai inkább az előbbieik közül kerülnek ki, köztük is elsősorban említendő *A mindent betöltő szerelem* című írás. Ez az elbeszélés szinte a hírlapi tárcák könnyedségével bontja ki a konvencionális *szerelem-virága* metaforát egy ápolási útmutató által úgy, hogy a trópus által itt a rajongott szerelem nem a boldogság eszközeként, hanem egyrészt tisztán esztétikai öncélként, másrészt dőre kispolgári időtöltésként jelenik meg, s a betevő metafizika megszerzésének és elpusztításának fanatikus vállalkozásává lesz, a rokonszenv szempontjából minősíthetetlen vállalkozókkal.

Hasonló poétikára építve bont ki egy rokon témát az *Egy bázasság fekete dobozából* című darab is. A konfliktusok verbális forrásai itt tárgyiasulva bukkannak elő: évek, szavak, a lineáris logika szerint össze nem függő események az elbeszélő múltértelmezésében egymásba oltva vezetnek el a boldogság elvesztésének észrevétlen katasztrófájához.

Egy ilyesfajta, bár fennköltebb „kétszemélyes káoszmoszt” manifesztál már a nyitódarab is, melynek témáját ugyancsak két személynek a lét értelmét, értelmezhetőségét s egyben célját is jelentő egymásba oldódása adja. A *Fogságom naplója* címet viselő írás egyébként kifejezett narratológiai és stíláris rokonságot mutat a szerző már említett '89-es kisregényével is. Nyilván ezt elismervén kapott épp elsőként helyet a válogatásban. A korábbi könyvből ez a pszeudo-Kazinczy-börtönírás átveszi például az el nem küldött levél műfaját, a romantikus kismesterek modorát, a modernséget idéző kronotopikus szerkesztési ambíciót, mindezzel e helyt elsősorban is a virtuális elbeszélőnek a virtuális, méghozzá femininnek képzelt olvasóhoz fűződő erotikus viszonyának körülírására teremtve jó alkalmat.

Itt fontos azonban hangsúlyoznunk, hogy míg a *Hölgyek titkára* egy szövevényes s mindvégig nyitott megfejtési labirintust alkotva tartott a nagy posztmodern illúzióvesztésbe, a nyitott jelentés erdejébe, itt inkább csak az elbeszélői kijelentések szintjén véljük az erre való fogékonyságot felfedezni, narratológiai, ellentétben a kisregénnyel, ez a szöveg lezárul, szemantikailag identifikálódik (a leírt pokoli rabság egy megidézett, ellentétes szemantikai értékű fogság metaforájává válik), s ez a nyugvópont a szöveg végén nem feltétlenül előnyös zárlat az írásnak.

A novellák egy másik része, mint említettük, ezekkel az írásokkal szemben inkább esszéisztikus ihletettséggű. Ezek az írások voltaképp *Az olvasó* című darabban felvetett Poe-polémia tematizált művésznovellái. Poe-nak *A bolla* megírásával kapcsolatban előadott alkotói „önleplezését” ízeletetik és forgatják ki magából, sokféle oldalról tematizálva fikció és valóság ambivalens viszonyrendszerét, jobbra az egykori romantikus rácsodálkozást fogalmazva újra, miszerint ha a művészet nem is utánozza az életet, az élet így vagy úgy, de mindig a művészetet követi.

Ezeknek az írásoknak egy részében vissza-visszatér a tematizált kérdést az élet élésének mindennapi problémájaként megélő Késmárki nevű író-hős is. Késmárki és a társai történeteiben a mű-, múlt- és önértelmezés az élet élésének alapélményévé válik. Az értelmező magatartásban rejlő alapstratégiaként itt a folytonos választás- és döntéskényszer jelenik meg, amely itt szimbolikus s egyben etikai kategóriává is nő.

Hőseink számára ezekben a novellákban kizárólag kettéhasadt szerepek és jelentések kínálkoznak. Történeteikben elvesznek a legalapvetőbb szemantikai és funkcionális különbségek is. Partnerkapcsolataikban elvész a különbség biztatás és elutasítás közt (*A közvetítő*), ahogyan elvész a funkcionális különbség egy életrajz megsemmisítője s előadója közt is (*A felettünk lakó*). Az én egyszerre válik rágalmozóvá és megrágalmozottá (*Az alattunk lakó*), egyszerre lesz egy üzenet közvetítője és címzettje, hogy végül egy személyben ő legyen az, aki haldoklik, s aki a halálhírt hozza (*Egy fellebbezés elutasítása*). Egy ilyen hősnek az „életteljesség” élménye kizárólag az értelmezés szabadsága felől adódik: számára minden körkörösön összefonódik, semmi sem véges és zárt, s az értelmezői szabadságnak még a kronológia sem szab határt. Így válik lehetségessé számára végül még a múltat is megválasztani, imperatívuszban előadni, s eme retrospektív „így legyen!” által a szabadság egy sajátosan abszurd élményét is megragadni (*Alibi*).

Mindazonáltal Késmárki visszatérései és vissza nem térései az egyes esszéisztikus darabokban nem mindig kínálnak értelmezhető stratégiát az olvasás során, s a körbejárt téma is olykor mintha túlzott óvatossággal közelíttetne meg, így aztán sem e hős, sem ezek a darabok nem válnak a kötet reprezentatív tényeivé. Több merészség, több szellemesség, jóval több szépírói lelemény jellemzi az olyan történetmesélő darabokat, mint amilyen a *Mindent betöltő szerelem*, *A feleségünk története* vagy az *Egy házasság fekete dobozából*. Furcsamód a filozofikusabb darabokban explicitebben felvetett szellemi kiindulás, a szemantikai ambivalenciák, a többes identifikációk, a lét abszurdításának elgondolása is inkább érvényesül ezekben az írásokban. Lányi András szépírói erényeinek felfedezésére tehát ezek a szentimentálisan ironikus írások adnak igazán alkalmat.